

Türk Dünyasının Birliyinin sınırları

Soylu Atalı: Ürəyinizdə Günəş olsun, istəkli yurddaşlarımız!

Bu gün biz, bundan öncəki mövzumuzu hardasa davam eləməli olacağıq. Bizim əsas işimiz sözdür, yəni ali sözdür və hər şey sözün arxasınca gedir, yeriir. Odur ki, biz bundan öncəki mövzumuzu hardasa davam eləməli olacağıq. Bundan öncəki mövzumuz türkçülükə bağlı idi. Biz türkçülüynün ayrı-ayrı çalarlarını kifayət qədər qabartdıq, vurğuladıq. Bu gün də bizim mövzumuz Türk Dünyasının mərkəzləşməsi ideyasıdır – vahid mövqenin olmasını düşünürük. Ancaq həm də türk dövlətlərinin ayrılığının sınırları. Eləcə də Atatürkün çağdaş dönmədə yeri və rolu. Xüsusilə, türkçülükdə yeri və rolu hara qədərdir və hara qədər olmalıdır. Bizim fikirlərimiz, vurğulamaq istəyirəm ki, Asif Ata ideyalarının, tələblərinin, meyarının əsasında formalaşmış. Atanın “Sədaqət” kitabında belə bir fikir var: **“Ata Bilənləri yetişməlidir. Ata Tədqiqat Məktəbi yaranmalıdır”**. Biz bu ideyanın gerçəkləşməsinə çalışırıq. “Ata Bilənləri” nə deməkdirsə və onun əhəmiyyəti nədirsə, bu məsələyə mərhələ-mərhələ toxunacağıq və sonuncu mövzularımızdan biri də bunu əhatə eləyəcək. İndi isə mövzumuzla bağlı düşüncələrimizi bölüşək. Türk Dünyasının vahid mövqedən çıxış eləməsi necə ola bilər? Mümkündürmü bu? Axı bu gün dünya tamamilə fərqli bir dünyadır. Gedişat ayrı şeylər diktə eləyir. Biz isə bu mövzularda gedişatın diktə elədiyini sanki qulaqardı eləyirik. Əslində biz nəzərə alırıq çox şeyləri. Yəni fərqli gedişatın varlığını, onun təsirini biz nəzərə alırıq, hesablayırıq. Amma onun təsirinin altında qalmağı qəbul etmirik. Bəli, onu qulaqardı edirik ki, tamamilə yeni mərhələ başlamalıdır, yeni addımlar ortaya gəlməlidir. Bu cəhətdən biz tamamilə adi, ağıla sığmayan fikirlər səsləndiririk. Bəzən başqaları üçün mümkün görünməyən işlər görürük. Hesab eləyirəm ki, bunların hər biri ciddi düşüncə tələb eləyir, tədqiqat tələb eləyir. Bunları içəridən öyrənmək, araşdırmaq tələb eləyir. Yoxsa asan olar, bizə təklif olunan, bizə təlqin olunan qəliblərin içərisində dayanaq və biz də bizdən kənardakı gedişatın diktəsiylə danışaq, hərəkət eləyək. Bu asandır. Bizim məqsədimiz odur ki, çıxacaq ordan. Düşüncələrimizdə çıxacaq, fikrimizdə çıxacaq və öz düşüncəmizi təqdim eləyək. Bu cür düşüncələrin, məsələlərin axır ki, bir təsiri, izi olacaqdır. Ona görə də hesab eləyirəm ki, biz bu məsələni ümumtürk kontekstində aydınlaşdırmalıyıq. Ayrı-ayrı türk dövlətlərinin, türk qövmlərinin, deyək ki, xarakterik durumunda aydınlaşdırmalıyıq. Çünki bunlardan biri olmayanda bir araya gəlmək mümkün deyil. Çünki həm də hər Qövmün özünəməxsusluqları var, ümumtürk özünəməxsusluğu ilə yanaşı. Bunu da biz, əlbəttə, nəzərə alıb münasibət bildirməliyik.

Bu gün dünyada gedən proseslər bizim istəklərimizi vurub tamamilə kənara çıxardı. Bu gün dünyada gedən proseslər vahid bir xətt yaradıbdır və bütün dünya bu xəttədən kənara çıxmır. Bizim gözüümüzü tikdiyimiz bu gün Türkiyə dövlətidir. Yəni başqa türk dövlətlərindən fərqli olaraq, Türkiyə dövlət kimi daha ciddi oturmuş, daha geniş imkanlara malikdir. Siyasi imkanlara malikdir. Söz yox ki, Türkçülük məsələsi keyfiyyət məsələsidir və bu keyfiyyət Türkiyədə, ya qeyrilərdə nə dərəcədə yaşayır, yaxud yaşamır. Bu, ayrı bir məsələdir. Əslində bu gün Türkçülük keyfiyyəti demək olar ki, heç bir türk qövmündə bizim arzularımıza uyğun yaşamır. Nəinki yaşamır, sanki heç yoxdur. Bu baxımdan, Türkçülükə bağlı mənim gözüümün qabağına hansısa bir dövlət gəlmir. Ancaq söhbət Türk Dünyasının siyasi mövqeyindən gedərsə, onda əlbəttə, birinci növbədə bizim diqqətimizə Türkiyə gəlir və Türkiyənin imkanlarını, Türkiyənin durumunu çözməli oluruq. Bununla belə, bizim indi vurğuladığımız məsələ ki var, o cəhətdən yanaşanda görürük ki, Türkiyə etimadlarımızı doğrultmur. Türkiyə vahid mövqe yarada bilmir. Ümumən türk dövlətlərini vahid mövqeyə gətirməkdə problemlər ortaya çıxır. Niyə bu çətinlik yaranır?

Abil Ulusoy: Günaydın, istəkli yurddaşlarımız! Bu gün bizim toxunacağımız mövqe bəşəriyyətin köklü millətlərindən birinin özünü tanımasına xidmət eləyir. Mənə elə gəlir ki, ayrı-ayrı millətlərin özünü tanıması ümumbəşər hadisəsidir, buna sağlam yanaşmaq lazımdır. Soruşula bilər, əgər türk Türkçülük eləyirsə, ərəb ərəbçilik eləyirsə, ingilis ingilisçilik eləyirsə, vahid bəşərin bölünməsinə gətirib çıxarmır ki, bu? Mən deyirəm yox. Bu, bəşərin bölünməsinə gətirmir. Əslində türkün türkçülük eləməsi, ingilisin ingilisçilik eləməsi, ərəbin ərəbçilik eləməsi sağlam əsaslar

üzərində olursa, inkişaf eləyirsə, bu müxtəliflik bəşər zənginliyini qoruyan yaxşı bir gedişata çevrilə bilər. Nəyə görə biz bu gün, 21-ci əsrin əvvəlində Türk Dünyasının Mərkəzləşməsi – Vahid Mövqe sərgiləməsi haqqında düşünürük?! Ümumiyyətlə, bu mövqe vaxtaşırı gündəliyə gəlib. Türk Dünyası siyasi cəhətdən yetkin olan, ayrı-ayrı dövlətlər qurmuş Türkiyə, Azərbaycan, Özbəkistan, Tataristan, Qırğızistan, Türkmənistan kimi dövlətlərin vahid mövqeyi ilə güclənə bilər. Amma dövlətsiz türklər də var bu gün. Onların özlərinin Türk Dünyasında yeri var. Ancaq Türk Dünyası haqqında söhbət eləyəndə əsasən siyasi cəhətdən öz istəklərini həyata keçirən dövlətlər nəzərdə tutulur. Bu dövlətlərdən və onların vahid mövqe sərgiləməsindən çox şey asılıdır. Ayrı-ayrı dövlətlərin ərazisində yaşayan türk qövmləri ki, var, onlar özlərinin siyasi iradələrini tam gerçəkləşdirə bilmədiklərinə görə, Türkcülük baxımından onların edəcəkləri azdır. Ancaq həm də Türkiyə Türk Dünyasının birləşməsində, vahid mövqe sərgiləməsində o biri türk dövlətlərindən daha çox rol oynaya bilər. Türkiyə bu rolu bu gün, Soylu bəyin dediyi kimi, oynaya bilmir, yəni bizim istədiyimiz şəkildə iradə ortaya qoya bilmir. Hansısa səyləri göstərir. Amma bu səylər özünün uğurla nəticələnən həllini tapmır. Ayrı-ayrı layihələr hazırlayırlar. Ancaq bunların özünü həyata keçirmək istəyində elə bir düzən yoxdur ki, hardan başlamalı, harda qurtarmalı və hansı müddətdə eləməli. Burada bir tələskənlik, sözcülük çalarları daha çox hiss olunur, nəinki iş. Müxtəlif qurumlar yaranır. Müxtəlif adlar altında ortaya çıxan fəaliyyətlərin başı bir mərkəzə bağlanmışdır. Əsas məsələlərdə vahid mövqe sərgiləmək bizim istəyimizdir. Burada vahid mövqe sərgiləyə bilməməyimizin də səbəbləri var. Onların ciddi şəkildə araşdırılması, həmin əskikliklərin müəyyən olunması imkan verər ki, bizim vahid mövqe sərgiləyə bilməməyimizin səbəbləri aydınlaşsın. Niyə biz millət olaraq çəkici bir yerə vura bilmirik, sözcülükdən uzağa gedə bilmirik?! Bunun siyasi səbəbləri var, iqtisadi səbəbləri var, Ruhani səbəbləri var. Ancaq birinci növbədə, vahid mövqeyə gələ bilməməyimizin köklü səbəbini vahid, ruhani dəyərə yiyəlik eləyə bilməməkdə görürəm. Mən hesab eləyirəm ki, bizim ruhani birliyimiz baş tutarsa, onda millətlə bağlı böyük məsələlər həll olunacaqdır. Ruhani birliyimiz siyasi, iqtisadi, mədəni və s. bunların hamısının tələblərinə cavab verəcəkdir.

Ağşın Ağkəmərlisi: Mövzumuzun əsas tərəflərindən biri Atatürklə bağlıdır. Qafqazda gedən bütün proseslər, parçalanmış türk əraziləri, xüsusilə də Güney Azərbaycanda və Quzey Azərbaycanda gedən proseslər və Krım-Tatar türklərində gedən proseslər, Atatürklə və onun yaratdığı Türkiyə Cümhuriyyəti ilə bağlı araşdırılmalı olan məsələlərdir. Şübhəsiz ki, Atatürkün qurduğunu, atdığı addımları dəyərləndirmək üçün Atatürkü fərd kimi araşdırmaq azdır. Atatürkcülük ictimai-siyasi düzən deməkdir. Atatürkün şəxsiyyətindən bəhrələnən şəxsiyyətləri təhlil eləsək, görərik ki, onların hər birinin ürəklərində bir Atatürk var idi, yəni türkləşmə prosesi. Ancaq buna baxmayaraq, Atatürkdən sonra bu proses davam eləmədi, müəyyən mərhələdə dayandırıldı. Hətta Atatürkün öz dönəmində o mərhələnin dayanması müşahidə edildi. Baxmayaraq ki, Türkiyə dövləti yarandı, – dili, mədəniyyəti və özünəməxsus yazı sistemi ilə yanaşı. Biz, istər Türkiyədə, istər başqa türk ölkələrində o prosesi əngəlləyən amilləri bu gün diqqət mərkəzinə gətirməliyik. Çünki bu gün həmin əngəllər bizim qol-qıçımızı hələ də bağlı saxlayır. O əngəllər nədir? Yüz illərlə bizim qol-qıçımızı bağlayan Ümmət məsələsidir və onun təsirində ərəbləşmədir. Ərəbləşmə İslam bayrağı altında gələn bir ideolojidir. Atatürkün dönəmində belə bu məsələ türkləşmənin yolunu bağlaya bilirdi. Ona görə deyirik ki, millətləşmə prosesi axsaya-axsaya müəyyən mərhələdə dayandı. Söz yox ki, Türkiyə dövlətinin yaranması sadə bir proses deyildi. Nə qədər əngəllər olsa da, Türkiyə dövləti yarandı. Ancaq Güneydə və Quzey Azərbaycanda ərəbləşmə ilə yanaşı, İranlaşdırma-farslaşdırma da ciddi bir əngələ çevrildi. Üstəgəl Quzey Azərbaycanda Rusiyanın təsiri. Üstəgəl Borçalı ərazisində yaşayan türklərdə başqa bir əngəl. Qərbi Azərbaycan ərazisində olan türklərimizin taleyində özgələşdirmə, Krım-Tatar türkləri üzərində Rusiyanın əridici təsiri və s. Güneydə isə demək olar ki, millətlə ticarətin yeri dəyişdi. Yəni pul önə keçdi, dövlətçilik arxaya. Əvvəl ikisi də bizdə idi. Biz birini itirdik. O itirməyimizin əsas səbəbi İrançılıq ideyası çərçivəsində, İran adlanan o ərazidə min ildən artıq türk dövlətçiliyinin dayanması idi. Sonradan o səhvi düzəltməyə çalışdıq. Düzəltmək istəyi də bizim üçün ağır başa gəldi və hal-hazırda hələ də düzəlməyib. Odur ki, keçmişdəki səhvləri təkrar eləməmək üçün ən əsas amil, mənəcə, təhlilimiz

olmalıdır. Bugünkü Türk Dünyası ilə bağlı doğru təhlillər vahid mövqenin nə demək olduğunu və necə ola biləcəyini ortaya qoya bilər. Bu gün türk milləti hansı mərhələdə, hansı səviyyədə, hansı şəraitdə durur? Onun dünyaya təsir imkanı nə qədərdir? Bu, əsas amillərdən biridir. Həm də dünyanı düzgün təhlil etmək gərəkdir. Bu gün bizi əngəlləyən amillərə necə son qoyaq?! Bu prosesi başqa millətlər yüz il bundan əvvəl həll etmişlər, – o dövrkü şərtlərin əsasında. Və əgər biz, bu gün 100 il bundan qabaqkı məsələmizi həll etməyə çalışırıqsa, şübhəsiz ki, bu məsələdə çətinlik daha çox olacaq. Türk Dünyasının vahid mövqeyə gəlməsinə qarşı əngəllərin ortadan qalxması xeyli zaman tələb edəcək.

Abil Ulusoy: Mən çox istərdim ki, təkcə üçlük səviyyəsində yox, ayrı-ayrı dövlətlərdə olan türk aydınları ilə görüşüb diskussiyalar edəydik. Mən inanıram ki, Türk Birliyi ilə bağlı yollar axtarılır. Tatarıstanda da var, Özbəkistanda da, Türkiyənin özündə, Azərbaycanda, Türkmənistanda, Qazaxıstanda. Bu axtarışda olan insanların bir-biriylə qarşılıqlı əlaqələrinin təşkili baş tutsaydı, bunun özü də ilkin addımlar atmaqda böyük rol oynaya bilərdi. İkinci bir tərəfdən, hər bir dövlətin özündə Türk Dünyası dedikdə, siyasi fəallardan tutmuş, ayrı-ayrı aydınlara qədər, fikirləşməlidirlər ki, konkret olaraq məsələn, Azərbaycanın Türk Dünyasında yeri və rolu nə deməkdir? Eləcə də qeyrilərinin. Türkiyə Türk Dünyası üçün birləşdirici amil ola bilərmi? Mənə elə gəlir ki, Türkiyənin birləşdirici rolu, imkanları başqa türk dövlətlərinə nisbətən daha çoxdur. Amma çox təəssüf ki, Türkiyədə siyasi amillər Milli-Ruhani amillərdən öndə getdiyinə görə, Türkiyə bu məsələdə öncüllüyünü həyata keçirə bilmir. Sanki Türkiyədə keçmişə qayıtmaq istəyi var. Türkiyə vaxtilə Osmanlı imperiyasının tərkibində olan dövlətlərə qarşı özünü kimi mövqə sərgiləmək istəyir. Onların ən azından bu və ya digər şəkildə layihəçisi olmaq. Təbii ki, əzilin, məğlubun layihəçisi olmaq yaxşıdır. Amma özünü kimi hiss etmək, Türkiyəni, müəyyən mənada, Türk Dünyasından uzaqlaşdırır. Soylu Atalının yazdığı kimi, Türkiyə daha çox ərəbə yaxınlaşır, nəinki Türk Dünyasına. Türkiyə Fələstinin mübarizəsinə qalxır, Türkiyə Livanın mübarizəsinə qalxır, Türkiyə Suriyanın mübarizəsinə qalxır və s. Vaxtilə Osmanlının tərkibində olanların müdafiəsinə qalxır. Bu, Türkiyə siyasətində sezilən bir xəttədir. Yəni bunu görməmək qeyri-mümkündür. Mənə elə gəlir ki, Türk Dünyasında Azərbaycanın üzərinə çox yük düşür. Azərbaycan bütün Türk Dünyası üçün (ilk növbədə Türkiyə üçün, bizi daha çox tellər bağlayır) ruhaniyyət mərkəzinə çevrilə bilər. Bu isə Türk Dünyasının Qlobal gücə çevrilməsi üçün ciddi zəmin olar. Birgə addımlar, bərabərlik səviyyəsində özünü və ümumi gücü ifadə etmək dünyada vəziyyəti dəyişə bilər. Ağalarla nöqərlərin vahid mövqeyi olmayacaqdır. Bərabərsizliyin vahid mövqeyi ola bilməz. Orda hardasa bir inciklik olacaqdır. Ancaq bizi birləşdirən köklü amil olandan sonra, biz artıq kimlərsənə qoltuğunun altına başımızı salmayacağıq ki, mənim Rusiyadan asılılığım var. Qazaxıstanın, tutalım Amerikadan asılılığı var, Qırğızıstanın Fransadan və b.k. Bu gün asılı olduqlarımızın da hər birinin öz aralarında müəyyən problemləri var. Biz onların problemlərinin həll olunması müstəvisində oynadıırıq. Və heç biri də bizi birləşməyə qoymur. Xarici amillər. Deməli, bütün bu xarici amillərdən qaçmaq üçün içəridən möhkəmlənməliyik. Bizi birləşdirən daxili, köklü bir amil olmalıdır. Bu, bizim Ruhani birliyimizdir. Bu Birliyimizin yaranmasından sonra yavaş-yavaş həmin o təsirlərdən qurtaracağıq. Qazaxıstan, tutaq ki, Amerikanın təsirindən qurtarır, Qırğızıstan Fransanın təsirindən. Hərədə kimdənsə bir asılılıq var, həmin təsirdən qurtarır. Bu, bizim birliyimizə gətirib çıxarır. Amma ayrı-ayrılıqda hər birimizin fərdi planlarımız var. Sınırlarımızın olduğu dövlətlərlə əlaqələrimiz var. Bunlar bizim fərdiliyimizin göstəricisidir. Biz böyük, köklü məsələlərdə bir mövqedən çıxış edəcəyik.

Soylu Atalı: Mövzumuzla bağlı istəyirəm ki, fikirlərimizdə müəyyən bir sistem formalaşsın. Bu sistem həm bizim özümüz üçün, həm də bizi dinləyən, yaxud da, oxuyanlar üçün lazımı səviyyədə bir aydınlıq gətirsin. Odur ki, məsələyə belə bir aspektdən yanaşmaq istəyirəm. Bu gün dünyada iki meyar mövcuddur. Bu meyarın biri Demokratiyadır, biri Totalçılıqdır. Üzdən baxanda Totalitarizm görünür və hər kəsə elə gəlir ki, bu gün dünya vahid bir meyarla idarə olunur. O da demokratiyadır. Ancaq biz gedişata diqqətlə yanaşsaq, Totalitarizmin nəinki əlamətlərini, xeyli dərəcədə təsirlərinin olduğunu görürük. Onun necə bir təhlükə olduğunu da aydınlaşdırma bilərik.

Rusiya zahirən demokratiyaya üz tutur. Ancaq diqqət yetirin, Rusiyanın idarəçiliyi, başqa dövlətlərə müdaxilə etməsi, xalqlara münasibəti yenə də Totalçılıq mövqeyindən kənara çıxmır. Yaxud belə götürək, kimsə deyər ki, İranın da öz meyarı var. Mən qəbul eləmirəm ki, İranın da öz meyarı var. Hər kəsin öz marağı var. Amma hər bir maraq ayrı-ayrı meyar sərgiləmir. Hansısa meyar əsaslanan maraqlar var. Baxmayaraq ki, İranda İslamçılıq dəbdir. İslamçılıq özü totalçılıqdır. Ən pis totalçılıqdır. Hər şeyin dövlətin əlində cəmləşməsi. Dövlət, əlində cəmlənənlərlə içinə münasibətini ortaya qoyur, yəni daxili siyasət yürüdür. Bunun əsasında da xarici siyasəti formalaşdırır. Yaxud da, Çinin öz marağı var. Amma Çinin də marağı totalçılıq prinsipindən qaynaqlanır. Bax, bu mənada biz hara baxırıq, baxaq, görəcəyik ki, iki meyar var: biri Demokratiya, biri Totalitarizmdir. Biz indi Türkiyədən danışırıq, Türk Dünyasından danışırıq, Türkiyənin özü də bu meyarlardan birinə istinad eləyir, – Demokratiyaya. Amma son vaxtlar Ərdoğanın atdığı addımlar göstərir ki, Türkiyənin özünün mövqeyində müəyyən ziddiyyətlər əmələ gəlib. Bu ziddiyyətləri doğuran nədir? Guya Ərdoğan yenilik eləyir. Heç bir yenilik-zad yoxdur. İslama meyil eləmək yenilik deyil. Elə ən pis köhnəlikdir. İslama meyil eləmək – Totalitarizmə meyil eləməkdir. Deməli, Ərdoğan demokratiya ilə totalitarizm arasında vurnuxur. Bu da nəticə etibarilə Türkiyənin mövqeyində dəhşətli bir yanlışlıq yaradır, dəhşətli sarsıntılara səbəb olur. Bu baxımdan, düşünürəm ki, mövcud meyarlarla, – bunlardan hansınasa üz tutmaqla Türk Birliyinin yaranması mümkün deyil. Demokratiya elə qurulub ki, bir ideoloji olaraq, kim bu ideoloji qəlibdə hara addım atırsa atsın, hara gedirsə getsin, mütləq onun (demokratiyanın) yaradıcısının, başında duranın təsiri önə keçir. Bilirsiniz, bu da həmin o iki meyarə meyil eləməkdən irəli gəlir, iki ziddiyyətdən irəli gəlir. Türkiyə Amerikanın demokratik çətiri altında dayanıb, Fələstini müdafiə eləyə bilməz. Nə Liviyanı müdafiə eləyə bilər, nə qeyrisini. Əvvəla, onu deyim ki, Amerika demokratizminin məqsədi irtica xarakterlidir. Və onu da vurğulayıram ki, Amerika demokratizmi dəhşətli despotizmdir. Əgər bunu heç kim vurğulamırsa, kor-zad deyilik, biz görürük bunu. Amerika demokratizminin məqsədi ərəb dünyasını çökdürməkdir. Ərəb dünyasında guya diktatura rejimini aradan qaldırmaq, monarxiya sistemini ləğv eləmək istəyir, buna belə ad qoyur. İndi ad qoyması harda doğrudur, harda yanlışdır, bu məsələ ayrı bir mövzudur. Amma dediyim kimi, məqsədi onları çökdürməkdir. Mən burda bir haşiyə əlavə eləmək istəyirəm. Əvvəla, yaxşı öyrənilməlidir Qərb, ABŞ başda olmaqla Qərbi Avropa, ümumiyyətlə, inkişaf etmiş Avropa dövlətləri deyirlər, Şərqi Avropa dövlətləri sonradan bu inkişafa qoşulub. ABŞ başda olmaqla, Qərb bu gün ayrı-ayrı ərəb dövlətlərini sistemli şəkildə dağıtmağa keçib. Adını qoyur ki, həmin dövlətin əhalisi, xalqı diktatura rejimindən əziyyət çəkir, bu da onları qoruyur. Ancaq fikir verin, bir məqam aydındır ki, Qərb heç bir dövlətdə vahid bir gücün formalaşmasını istəmir. İkinci bir amil də var. Birinci amili mən şərh eləmirəm. Bunu hər kəs görə bilər. İkinci amil də görünəndir əslində. Qərb yaxşı bilir ki, Şərq dövlətləri, məsələn, ərəb dövlətləri hamısı neft xəzinəsiylə zəngindir və neftdən gələn gəlirin əsas kütləsi dövlət rəhbərliyində olan adamların, məmurların büdcəsində toplanır və bu büdcələr də xarici banklarda yerləşir. Nəticə etibarilə, həmin dövlətləri çökdürür, onun rəhbərlərini diktator damğasıyla damğalayır. Onları çökdürmək üçün birinci addım o olur ki, onların yatırımlarının hamısı dondurulur. Dondurmaq da nə deməkdir? Qalır bankların yerləşdikləri Qərb dövlətlərinə. Kifayət qədər böyük məbləğdir bu. Milyardlarla puldan, sərmayədən danışılır. Bu milyardları mənimsəyir, “dondurub” mənimsəyir. Sonra bu milyardlardan istifadə edib həmin dövlətlərin üzərinə gəlir. Sonra həmin milyardlardan bir hissəsi ilə çökdürdükləri dövlətlərin əhalisinə müəyyən yardımlar eləməklə özünü onlara xilaskar kimi verə bilər. Bax, bu vəhşi sistemin özü ciddi izahını tapmalıdır. Nəinki izahını tapmalıdır, içəridən dağılmalıdır. İkinci bir məsələ deyim. Bax, biz Atatürklə bağlı...

Ağşın Ağkəmərlisi: Bir az bunun üstündə söhbət olar?

Soylu Atalı: Hə, olar.

Ağşın Ağkəmərlisi: Bilirsiniz, necədir, siz Ərdoğan məsələsinə toxundunuz. Ərdoğan bəlkə bir baxımdan icraçıdır. Bir o qədər də özündə tutarlı şeylər yoxdur. Yəni o, Qərbin düşündüyü siyasəti bu gün Orta Asiyada həyata keçirmək təşəbbüsündədir.

Dünya bir o qədər dəyişilməyib. Həmin o köhnə üsullarla gedir. Düzdür, bir az modernləşibdir. Kompüter gəlib, onunla yanaşı başqa texniki gəlişmələr olub. Amma mahiyyətə dəyişilməyib. Mahiyyətə dəyişilməməyin əsas səbəbi nədən ibarətdir? O vaxt başqa aldadırlar vardı. Məkkə ilə, Mədinəylə aldadırdılar, bu gün də “facebook”la, nə bilim internetlə-filanla aldadırlar. Dünyada yeni bir fikir yoxdur. Ancaq bu gün bizim dediklərimizin canında duran Asif Atanın ideyasıdır ki, o, yenilik gətirir. Yeni fikrin ortaya gəlməsi ilə bərabər dünyada yeniliyin yaranmasına səbəb olur. Mahiyyətə Ərdoğanlar yeni bir şey tapa bilmədiyi üçün Osmanlı düşüncəsinə söykənir. Rusiya da Rusiyada olan imperiyaçılıq düşüncəsinə. İran, məsələn, Əhəmənilər dövlətinə söykənən bir mahiyyətdə durub.

Abil Ulusoy: Mən də bunun davamı kimi əlavə etmək istəyirəm. Aşğın bəyin qeyd elədiyi kimi, Qərb Şərqdə ağılıq eləyir. On illərə, on əsrlərə söykənən bir ağılıqdır. Ağılığın da məqsədi var. Burda bərabərlikdən söhbət gedə bilməz. Bu məqsəddir. Məqsəd də, bayaq Soylu bəyin vurğuladığı kimi, Şərqdə olan zənginliklərdir. Bu zənginliklərə əl qoymaq üçün bəyan eləyirlər ki, yeni bir dünya düzəni formalaşdırırlar. Soruşmaq istəyirik ki, yeni dünya düzəni formalaşdıran Qərb, onun aparıcı dövlətləri (ABŞ başda olmaqla) və həmin dövlətdə aparıcı söz deyə bilən insanlar yeni dünya düzəninin siyasi əsaslarını nədə görürlər? Yeni dünya düzəni Qərbin siyasi maraqlarından başqa Şərqi ayrı-ayrı müstəqil dövlətlərinin siyasi maraqlarını nə dərəcədə təmin eləyə bilər? Yoxsa yeni dünya düzəni ancaq Qərb üçündür? Təbii ki, bu belədir, yeni dünya düzəni Qərbin siyasi ağılığının tələblərinə cavab verir. Orda Şərqə heç bir rol ayrılmayıb. Diktə eləyən Qərbdir, həmin diktənin icraçısı isə Şərqdədir. Dünyada son zamanlar baş verən olaylar da göstərir ki, ayrı-ayrı dövlətlərdə, xüsusən ərəb dövlətlərində Qərb onların keçmişini, tarixini məhv eləməklə məşğuldur. Çox əcaib gedişətdir. Belə çıxır ki, gələcək tarixdə qədim dövlətlərə yer olmamalıdır. Bütün zənginliklərdən bəşəri məhrum edir. Qərbin demokratiyası həmin ölkələrə bədbəxtlik gətirir.

Əslində Şərqdə gedən döyüş yurddaşların bir-biriylə döyüşüdür. Bu döyüşdən yararlanan isə Qərbdir. Əslində bunların döyüşü azadlığa yox, ağılığa yararır.

Soylu Atalı: Dayandığım mövzunu istəyirəm davam eləyəm. Biz deyirik ki, Atatürk prinsiplərinin yeni Türk sivilizasiyasında yeri və rolu olmalıdır. Bu, nədən ibarət olmalıdır əsasən? Gəlin, belə bir şeyə diqqət yetirək: Mən qayıdıram yenə Qərb və onun ayrı-ayrı Şərq dövlətlərində törətdiyi siyasi katastroflara. Gəlin baxaq, görək Türkiyə o katastroflardan sığortalanıbdırımı? Belə götürəndə Türkiyə kifayət qədər Avropasayağı qurulmuş dövlətdir. Yəni Avropasayağı demokratikləşib Türkiyə. Qərbin əlində Türkiyəyə qarşı, başqa Şərq dövlətlərinə qarşı irəli sürdüyü ittihamlar sanki yoxdur. Deyək ki, sən demokratik deyilsən, diktatorsan, filansan ittihamları yoxdur. Türkiyədə diktator yoxdur. Yəni Qərbin istədiyi “insan haqları, jurnalistə azadlıq ver, filankəsə azadlıq ver, kim nə istəyir qoy desin, qoy çıxsın mitinq eləsin, hay-həşir eləsin və s.” hamısı var. Bu çağa qədər bunlar olub. Ancaq indi fikir verin, Ərdoğan bir İslam sferası formalaşdırıb. Qərb niyə buna göz yumur? Sanki göz yumur. Elə görünür. Yəni ayrı şey demir. Ancaq mənə elə gəlir ki, Qərb gözləyir, bilir ki, İslam amilinə doğru siyasi addım atan dövlətlər mütləq gəlib Səddam Hüseynə bənzəyəcək, yaxud da Qəddafiyyə bənzəyəcək. Belədə İslamın verdiyi yönətlə Türkiyənin özünü parçalamaq, dağıtmaq asan olar. Yəni Türkiyəyə hücum eləmək üçün müəyyən bəhanələr əldə olunur. Bu baxımdan, mənə elə gəlir, onu buraxırlar o xəttə. Daha güclü, daha tutarlı bəhanələrin olması üçün. Fikir verin, istənilən Şərq dövlətini necə dağıdırlar? Məsələn, mən qəti əminəm ki, əgər İraqda dövlət və xalq həmrəyliyi olsaydı, yekdil bir fikir olsaydı, koalisiya deyilən o birləşmələr, yəni Qərbin silahlı gücləri asanlıqla İraqı dağıda bilməyəcəkdilər. Yəni hərbi əməliyyatı asanlıqla o səviyyədə başa çatdırı bilməyəcəkdilər. Düzdür, siyasi əməliyyat hara qədər davam eləyir, siyasi əməliyyatların içində müəyyən hərbi əməliyyatlar da var. Bunlar öz yerində. Amma böyük mənada hərbi əməliyyat o dərəcədə qısa müddətdə yekunlaşmayacaqdı. Əvvəl içəridən həmin o hay-həşirlə zəiflədir, özünün orada qüvvələrini formalaşdırmaqla. Hakimiyyətə qarşı qəzəblə dolan kütləyə azadlıq vəd edir. Azadlıq həvəsiylə də içəridəki qüvvələr öz hakimiyyətinə qarşı ayağa durur. Ayağa durandan sonra Qərb buna yardıma gəlir. Guya yardıma gəlir. Halbuki Qərb əvvəl içəridən başlayır onu dağıtmağa, sonra da kütləyə “yardıma” gəlir.

Türkiyə bundan sığortalanmayıb. Nə qədər ki, bizim istədiyimiz, dediyimiz ümumtürk mövqeyi – Vahid Mövqe formalaşmayıb, Türkiyəni həmin tale gözləyir. Əgər Türkiyəni içəridən və dışarıdan eləcə dağıdacaqlarsa, onun ayağa durması, özünə gəlməsi getdi uzun on illərə. Bizim siyasi mənada gözümlü dikdiyimiz Türkiyə çökəndən sonra, digər türk dövlətlərinin dirçəlib ayağa durmasını, vahid bir mövqeyə gəlməsini gözləmək sadələşmələrdir. Ondan sonra bunların hər birini çox asanlıqla parçalanmış durumda saxlayacaq Qərb. Eyni zamanda Türk dövlətlərinin hər birini içəridən və dışarıdan dağıtmaq imkanlarını özündə saxlayacaqdır. İndi mən qayıdıram Atatürk məsələsinə. Yaxşı, Ərdoğan başının üstündə Atatürkün şəklini asır. Həm də elə görüntü yaradır ki, sanki Atatürkdə çatışmayan İslam idi. Atatürk gərək İslamı qırağa qoymayaydı və bu gün Türkiyənin, daha doğrusu, Şərqi bir araya gələ bilməməsi, bu cür dağıntılıq, Avropanın hegemonluq eləməsi bəlkə də ona görədir ki, Atatürk İslamı qırağa qoyub, Avropaçılıqdan yapışdı. Bu mənada deməli, əgər İslamçılıq məsələsi qabardılarsa, inkişaf etdirilərsə, ona yönəlik vahid mövqe sərgilənərsə, onda ola bilər ki, onun düşüncəsinə görə, bəlkə bir çox fəlakətlər aradan qalxa biləcəkdir. Bəs biz Atatürkü necə görürük? Atatürk prinsipləri əslində 19-cu yüzilin sonlarında yaranan, ortaya çıxan türkçülərin baxışlarından ibarətdir. Bu baxışlar da demək olar ki, əsasən dövrü əhatə edirdi. Yüzlilləri əhatə edə biləcək ideoloji deyildi. Ümumən ideoloji əbədi deyil, dəyişən bir məsələdir. Burada ən çox bizim vurğu elədiyimiz və dayandığımız məsələ Atatürkün dövləti qorumaq üçün yaratdığı hərbi struktur məsələsidir. Bu hərbi struktur əsasında Türkiyə bu vaxta qədər qorunub. Bu gün də Türkiyəni orada hakim olan ideoloji qorumur. Çünki ideoloji dediyimiz kimi, demokratiyadan ibarətdir. Biz Atatürkü sevirik, onu qorumaq istəyirik. Bununla belə, vəziyyətin yanlışlarını da ortadan qaldırmağın tərəfdarıyıq. Asif Ata deyirdi ki, Atatürk Türkiyəni Avropanın caynağından qurtardı, Avropalaşdırdı. Yəni bu mənada, Türkiyəni ideoloji cəhətdən qorumaq problemdir. Çünki Avropa demokratizminin bütün atributları Türkiyədə işləyir. Deməli, bu mənada Atatürkün özünü qorumağın yolu da dəqiqləşməlidir. Hesab edirik ki, yeni ideoloji yaranmalıdır. Yeni ideoloji yaranarsa, Atatürkün adı, nüfuzu, prinsipi, onun içində təkrar iş görə bilər. Yəni totalim ki, Türkiyəni bu vaxta qədər qoruya bildiyi imkanlarını onun içində ala bilər. Ayrıca olaraq Atatürklə Türkiyəni qorumaq məsələsi bundan sonra mənə elə gəlir ki, çətin olacaq. Bu gün Atatürkün üstünə yeriyirlər, – Avropa da yeriyir, Türkiyənin öz içindən də. Əsasən də nəyə görə gedir? Dövlət Anayasasında müəyyən islahatlar elədilər. O islahatlar zaman-zaman ziyan verəcək. Türkiyənin dövlətçilik prinsipində müəyyən özünəməxsusluqlar var idi, ona toxunmaq olmazdı. Ona görə biz hesab edirik ki, mütləq yeni Türkçülük ideologiyası ortaya gəlməlidir və o, Atatürkün Türkiyəni qoruduğu üsulları öz içində almaqla, vahid Türk Dünyasına şamil olmalıdır. Mən belə düşünürəm və belə görürəm. Bu da dediyimiz kimi, nə ola bilər? Biz indiki Türkçülüüyü qəbul eləmirik. İndiki Türkçülüüyün, yəni dəbdə olan Türkçülüüyün təsdiqləyici təsiri yoxdur. Başqa bir cəhətdən, Türkçülüüyün ideoloji olaraq yayılması yolunda ərazi problemlərimiz var. Güney Azərbaycan məsələsi var. Azərbaycan parçalanmış bir türk vətənidir. Güney Azərbaycan öz içində parçalanıb, bunlar Türk Dünyasının vahid mövqeyini bəri başdan parçalayan məsələlərdir. Uyğuristan Çinin içində assimilyasiya edilir. Uyğuristan – Doğu Türküstan özü məhvə doğru gedirsə, hansı vahid mövqedən danışmaq mümkündür?! Bu gün hələ Türk Dünyası deyəndə yalnız dövləti olan türkləri əsas götürürlər. Dövləti olan türkləri əsas götürmək olardı, bir şərtlə, dövləti olan türklər qoy vahid bir ideoloji ortaya qoysunlar, sonra o biri türklərin xilasını haqqında düşünsünlər. Axı dövləti olan türklərin özlərinin də ideoloji özünəməxsusluğu yoxdur. Ona görə də bunlardan nəsə ummaq, nəsə gözləmək doğrulmur. Deməli, proses bütövlükdə getməlidir. Proses bütün Türk Dünyasını qapsamalıdır. Bu səbəbdəndir ki, Asif Ata ortaya fikir qoydu: – İnam Türkçülüüyü başlamalıdır. Demokratik türkçülükdə yalan var, oyun var. İnam Türkçülüüyü yönündə əhvalat yaranmalıdır, bu baxışları sıxışdırmalıdır və tamamilə İnam Türkçülüüyü əsasında vahid türkçülük mövqeyi formalaşmalıdır. Biz bu vaxta qədər Türkiyənin özünə ümid bəsləyirdik. Ancaq Türkiyənin özündə bu gün Ərdoğan siyasətinin üzə çıxartdığı bir çox məqamlar adamı çaşbaş duruma salır. Türkiyənin fəal zümrəsi Türkçülüüyü arxa plana keçirib, hamısı İslamçı olub. Mənə dəhşətli görünür. 90-cı illərdə bizdə millətçilər ayağa durdu guya. Daha doğrusu, millətçilik adı ayağa durdu. Qısa müddətdə demokratiya onların içərisinə yeridi və hamı millətçiliyi qoydu qırağa, demokratiya deyə bağırmağa başladı. İndi Türkiyədə həmin türkçü olanların öz içində İslamçılıq

qabağa keçib. Artıq türkçülük arxa plana keçibdir. Türkiyə oturuşmuş dövlət olsa da, həmin atributlar (90-cı illərdə Azərbaycandakı gedişat) bu gün Türkiyəyə köçürülüb sanki. Bax, bu, böyük fəlakətdir. Bununla, Türkiyədən ciddi gözləntim yoxdur, açığı deyim. Bizim üçün nə mənası var ki, İran, ya Türkiyə, əgər İslam təsiri altında yaşayacağıqsa. Biz bunun acı nəticələrini gördük. Biz bunun ağrılarını yaşadığımız axı, Osmanlının təmsalında. Böyük Osmanlıda türk yox idi. Osmanlıdan sonra hansı çətinliklərlə türk adı doğruldu. Siz təsəvvür edin, Azərbaycanda türk adı yox. Bu gün yalnız Türkiyədə türk adı var. Osmanlı davam eləsəydi, onda da türk adı olmayacaqdı.

Başqa bir məsələ, – Azərbaycan və Türkiyə “Çaldıran” fəlakətindən sığortalanıbmı? Avropanın əlinə yeni bir şiə-sünni, yaxud Nurçu bəhanəsi vermirik ki, bu gedişatla? Bu baxımdan Türkiyənin özünə bu gün ideoloji cəhətdən bel bağlamaq problemə çevrilib. Ona görə hesab edirəm ki, biz siyasi cəhətdən Türkiyəyə bel bağlasaq da, hərbi-siyasi cəhətdən bel bağlasaq da, o hərbi-siyasi gücün ağılı işləmir. Çünki ideoloji, ruhani iç yoxdur. İdeoloji, ruhani iç və güc olsaydı, onda onun siyasi gücü, siyasi potensialı vahid Türk birliyinə doğru işləyə bilirdi. Bu baxımdan içəri yoxdursa, çöl işləməyəcək, iş görməyəcək. Abil bəy söhbətində dedi ki, Azərbaycan ruhani türkçülüyn, ruhaniyyətin ixracatçısına çevrilib. Bilirsinizmi, burada vəziyyət çox mürəkkəbdir. Çox çətinlikdir. Bu, bizim arzularımızdır, bu bizim bugünkü imkanımız deyil. Niyə? Çünki Azərbaycan özü nə vaxt ruhaniyyəti qəbul eləyib, nə vaxt bu meyarı qəbul edib, nə vaxt bu meyarla yaşayır? Nə vaxt bu meyarla çıxış eləyib, həyatını qurur ki, burdan ora Ruhaniyyət ixrac eləsin?! Çox mürəkkəbdir durum, olduqca. Ona görə də mən hesab eləyirəm ki, artıq İnam məsələsinin özünə, inam əsasında yarana biləcək türkçülük ideologiyasına, milli ideologiyaya əmələ gəlməsi məsələsinə məhz bir dövlətdə deyil, bütövlükdə Türk Dünyasında başlanmalıdır. İnam Türkçülüynü Azərbaycanda irəli sürülüb. Ancaq bu gün bunun təsirini Azərbaycandan gözləmək çətinlikdir. Çünki Azərbaycanın özü hələ bunu qəbul eləmir. Həm qorxur, həm buna hazır deyil. Həm siyasi gücü yoxdur. Həm parçalanıb, həm elə, həm belə... Bu cəhətdən mən hesab edirəm ki, proses ümumtürk səviyyəsində genişlənməlidir. Yenə mən gəlib çıxıram bir məsələnin üzərinə, – “Ata Bilənləri yetişməlidir” ideyasına. Böyük maarifçilik prosesi başlanmalıdır. Ciddi dəyişikliklər gətməlidir. Yenilik yoxdur. Yenilik adına dəyişilən hamısı iqtisadi-siyasi dəyişikliklərdir. İctimai dəyişikliklər yoxdur. İnsani tərəqqi baş tutmayıb, elmi tərəqqi var, amma ictimai tərəqqi yoxdur. Elmi-texniki tərəqqiyə əsaslanıb, ona söykənib Türk Dünyası, Türk birliyi yaratmaq mümkün deyil. Asif Ata onun içində ciddi hadisə başlayıb, ictimai Dirçəlişin əsasını qoyub. Buna söykənib çox ciddi addımlar atmaq olar, uğurlar əldə etmək olar.

Abil Ulusoy: Türkçülüklə bağlı. Atatürkün, banisi olduğu Türkiyə Cümhuriyyətinin bu günündə və gələcəyində yeri və rolu. Eləcə də Atatürkün Türk Dünyasında, dünyada yaşayan türklərlə bağlılığı, onlarda yeri və rolu. Təbii ki, göstərdiyi xidmətlər əvəzsizdir. Vardan-yoxdan bir dövlət yaratdı. Bütün dünyaya qarşı dayandı. Bir xilaskarlıq missiyası həyata keçirdi. Bugünkülər isə çox cılız addımlarıyla dünyaya uyub, Atatürkə qarşı dünyanın istəklərinə cavab verirlər. Atatürk deyirdi, mənim yurdum özü bir dünyadır. Bugünkülər isə deyirlər, dünya, mən sənəmə. Türkiyə siyasi hakimiyyətinin bu gün oynadığı rol, mahiyyətə, türkçülüymüzün əleyhinədir. Azərbaycanda başlanan, təməli qoyulan ruhani hərəkatçılığın da əleyhinədir. Bu gün Türkiyə xilafət arzulayır və onun başkəndi olmaq həvəsindədir. Xilafətlə bağlı gəlişigözəl sözlər sələndirilir. Türkiyədə Atatürkün Türkiyədən qovduğu islamçılarla, o vaxtkı idarəçilərlə bağlı tədbirlər həyata keçirirlər və deyirlər ki, Atatürk də yaxşıdır. İkili siyasət yeridirlər. Amma siyasətin mahiyyətində Atatürkçülüynə yox, İslama meyillilik açıq-aydın özünü göstərir. Bu, həm daxilə yönəlmiş siyasətdir, həm də xaricə yönəlmiş siyasətdə. Soylu bəy doğru vurğuladı ki, dünyanın buna münasibəti çox müsbətdir. Türkiyə öz addımlarıyla dünyanın istəyinə cavab verir. Aydın bilirlər ki, beş ildən, on ildən sonra Türkiyə harada olacaq, əgər bu gedişat davam eləyərsə. Atatürk bir ordu dövləti yaratmışdı. Düzdür, bu da qəbul olunmazdır. Söz yox, ordunun türk milləti qarşısında göstərdiyi xidmətlər danılmazdır. Amma ordunun özü ilə bağlı müəyyən islahatlar həyata keçirilməlidir. Amma bu islahatlar ordunun bel sütununa vurulan zərbələr səviyyəsində olmamalıdır. Ordunun yeri, rolu, onun şərəfli vəzifəsi gözdən keçirilməlidir. Məkkə İslamın ruhani, dini başkəndidir. Ankara idarəçiləri də bu gün çox sürətlə İslamın siyasi başkəndi olmaq səviyyəsinə yuvarlanırlar. Bununla da,

balans yaratmaq istəyirlər ki, Qərbin qarşısına İslamla çıxsınlar. Dünyada təsir dairələrinin bölünməsinə özləri üçün hal yaradırlar ki, artıq İslamın sorumlusu kimi Türkiyə çıxış eləsin.

Güney Azərbaycan məsələsinə toxunduq. Bəli, Güney Azərbaycan yoxdursa, Türk Dünyası necə bütöv ola bilər? Ayrı-ayrı müstəqil türk dövlətləri var, ayrı-ayrı dövlətlərin tərkibində yaşayan türklər var. Milyonlarla insan. Biz bunları Türk Dünyası kimi qəbul eləyirik. 300 milyon insanı biz Türk Dünyası kimi qəbul edirik. Ancaq bu, siyasi baxımdan, ruhani baxımdan Türk Dünyası deyil. İqtisadi-hərbi birlik baxımdan Türk Dünyası yoxdur. Biz bunları yaratmaq istəyirik. Soylu bəyin dediyi kimi, görünür, bəzi məsələləri təkrar-təkrar demək, vurğulamaq lazım gələcəkdir. Yəni 90-cı illərdə fəal şəkildə içərisində olduğum hadisələr bizə gətirilmiş millətçilik adı altında idi. Gətirilmiş millətçilik qısa bir zamanda demokratiya ilə əvəz olundu. Onlar təzədən Türkçülüyə başlamayacaqlar. Onu biz yaratmalıyıq.

Ağşın Ağkəmərlisi: İstərdim ki, daha da açıq fikrimizi söyləyək. Belə bir ifadə var ki, böyük adamlar böyük səhvlər ediblər. Mən fikirləşirəm ki, bu gün bütün şüarlardan, bütün basqılardan uzaq Atatürkün özünü təhlil eləmək lazımdır. Bugünkü səhvlərin içərisində Atatürkdəki xarakterik məqamlar da iz buraxmışdır. Bu da şübhəsiz ki, o dövrün türkçüləriylə bağlı olmuşdur. Bunu düşünməmək mümkün deyil. Səhvlər ondan ibarətdir ki, Türkiyə zaman-zaman hədsiz dərəcədə Avropalaşdı, öz kökünə arxa çevirdi. İkinci, məsələnin mahiyətində o durur ki, bir növ bəlkə belə götürmək olar ki, o dövrdə kommunizmin qorxusundan İslama yön almaq, məncə, Atatürkün addımı dala qoyması idi. Bəlkə də o dövrdə Asif Atanın yaratdığı Dünyabaxış yox idi deyə, Atatürk İslama təkrar döndü. Az mənada olsa belə, bu dönüş bugünkülərin əlinə bəhanə verir. Məni açmayan başqa tarixi, siyasi məqamlar da var. 1918-ci ildə Məmməd Əmin Rəsulzadə AXC-ni yaradanda Türkiyə pis durumda idi. Rus ordusu rahatlıqla gəlib işğal elədi Azərbaycan dövlətini. Bəs 40-cı illərdə Türkiyə harda idi ki, Güney Azərbaycanda yaranan milli hökumətin müdafiəsinə qalxmadı? O zaman Birləşmiş Millətlər Təşkilatı təzə yaranan bir qurum idi. Güney Azərbaycanda Pişəvərinin rəhbərliyi ilə yaranan Milli Hökumət, Birləşmiş Millətlər Təşkilatına müraciət edir ki, bizi rəsmi tanı. BMT də rəsmən tanıyır. Yaxşı, onda Türkiyə artıq normal durumda idi. Ona görə biz 20-ci əsrin əvvəlindən sonuna qədər gedən prosesləri süzğəcdən keçirməliyik, təhlil eləməliyik. Öz haqqımızda, Türkiyə haqqında, dünya haqqında. Türkiyənin mövqeyi əsas iki məsələyə daha çox bağlıdır: İqtisadi məsələ və Türkiyənin yuvarlandığı dinçilik. İqtisadi istəklər də onu Qərbçiliyə bağlayır. Bu durumla Türk birliyinə nail olmaq çətindir. Ancaq onlarda mahiyyət, düşüncə bundan ibarətdir ki, buna da bir pay çatsın, bəlkə. Məsələn, bizdəki təbii sərvətlərlə bağlı maddi maraqları olmasaydı, bəlkə Türkiyə bizə də bugünkü rolu tanımazdı. Elə bunun mahiyətində iqtisadi baza durur, iqtisadi tələblər durur və odur ki, bunu bu gün də maraqlandırır. Türkçülüyə doğru bir növ, Şərqə doğru bir növ, yəni onun elə-belə rahatlıqla dönməyi, özünə gəlməyi və özünü tanımaq ayrı bir mərhələdir. Ancaq İslam məsələsi Türkiyə hökumətinin ən böyük səhvlərindən biridir. O, istəyir ki, bir az qulağı dinc olsun. Çünki türkçülük məsələsi heç bir hakimiyyətə rahatlıq vəd eləmir. Çünki türkçülük məsələsində, sizin də dediyiniz kimi, uyğur türklərinin taleyi var, Əfqanıstandakı türklərimizin taleyi var, Qərbi Azərbaycan məsələsi var, Dərbənd məsələsi gündəmə gəlir, Borçalı məsələsi, Güney Azərbaycan məsələsi, İraqdakı türkmənlər məsələsi gündəmə gəlir. Bunun üçün dünya ilə üz-üzə gəlmək var. Bütün bunlar İslama söykənməklə baş tutmaz. İdeoloji, idraki cəhətdən çox güclü insanlar lazımdır.

Soylu Atalı: Mən söhbətin bu hissəsi ilə bağlı bir-iki haşiyə çıxım. Sonra ümumi məsələylə bağlı yekun fikir demək istəyirəm. Məncə, bugünkü dövrdə Türkiyənin ordu sistemində islahat getməlidir qənaəti zərərli deyil. Doğru deyil bugünkü gedişatda, – Türkiyəni başqa amillər qorunmadığına görə, başqa ideoloji güc, yaxud ruhani güc qorunmadığına görə. Bu gün onu əsasən Atatürkün yaratdığı ordu sistemi qoruyur. Əgər bizim arzularımız, istəklərimiz baş tutarsa, qlobal dəyişikliklər baş verərsə, onda ordunun özündə müəyyən islahatlar, deyək ki, hər şeyə müdaxilə məsələləri islah oluna bilər. Sonra bizim bugünkü Türkiyəyə münasibətimiz başqalarında aqressiv əhvallar doğura bilər. Yəni türkçülük istəyən, Türkiyə istəyən adamlarda yanlış əhvallar doğura bilər. Biz qəti olaraq Türkiyəyə qarşı deyilik. Bunu bəri başdan bilmək gərəkdir. İndiyə qədər olan

söhbətlərimiz də bunu sübut edib. Biz Türkiyəyə qarşı ola bilmərik. Bizim istəyimiz vahid Türk Birliyinin yaranmasıdır, nə Türkiyəyə, nə qeyrisinə qarşı ola bilmərik. Biz müasir Türkiyə hökumətinin yürütdüyü siyasətə, onun atdığı addımlara qarşıyıq. O yəndən də fikirlərimizdə müəyyən tənqidi məqamlara yer veririk. Məsələn, əgər biz bu gün Azərbaycan dövlətinin başında duranları tənqid eləyiriksə, hardasa onların atdıqları addımları düzgün saymırıqsa, o demək deyil ki, biz Azərbaycana qarşıyıq. Biz istəyirik ki, onun başında duranlar Azərbaycanı uçuruma aparmasınlar. Biz onun qurulmasını istəyirik. Ancaq atılan bir çox addımlar onun qurulmasını əngəlləyir. Bəzi məsələləri isə onillərlə dala atır. Bu gün Azərbaycan dövlətinin başında duranlar ölkənin imkanlarını, ölkənin gələcəyini öz şəcərəsinə, nəslinə qurban verməklə özlərinə mənafe qururlar. Sonra da türkçülükdən dəm vururlar. Əlbəttə, onların türkçülüğü bizim qulağıımıza girmir. Ona görə hesab eləyirik ki, dövlətimizin başında duran və durmayan hər kəsin türk birliyinə, ümumtürk vəhdətinə ziyan verən addımlarını ifşa etməliyik. Çox aydın şəkildə ifşa etməliyik. Sözüümüzün yönü kifayət qədər aydın olmalıdır. Bir neçə il bundan öncə “Antitürkiyə yağılığı” adında bir yazı yazmışdım. Azərbaycanda olan bir sıra yazarların, siyasi düşüncəliyə Türkiyəyə qarşı hücumlarına dirəniş göstərən bir yazı idi. Türkiyəyə qarşı deyilən fikirlərin yönü, məhz o cür əhvallar sərgiləmək Türkçülüyə qarşıdır. Orda türk sevgisi deyildi irəli duran. Orada Türkiyənin başında duran insanların, hakimiyyətdə olan adamların atdığı yanlış addımlara görə tənqidi münasibətlər sərgilənmirdi. Bütövlükdə Türkiyə tam olaraq götürülürdü və Türkiyə dövlətinin varlığında çox şey ucdantutma inkar olunurdu. Sonra, “Atatürkün səhvi” deyilişi. Olduqca riskli bir məsələdir. Bu məsələdə nə demək istədiyimizi kifayət qədər ciddi izah etməliyik. Atatürkün düşmənlərinin əlinə fürsət verməməliyik. Biz, Ocaq olaraq, Atatürkdə səhv axtarmırıq. Atatürkün “səhvi” əslində Atatürkdən sonrakıların səhvi idi. Niyə? Asif Ata deyir ki, Atatürk Türkiyəni Avropanın caynağından çıxartdı, Avropalaşdırdı. Bu, o dövrün halında görürsən ki, qaçılmaz idi. Ayırı cür imkan yox idi. Ancaq Atatürkdən sonra Türkiyənin başına gələn insanlar getdikcə fərqli addımlar atmalı, fərqli kurslar götürməli idi. O mənada fərqli kurslar ki, Atatürkün güc-bələyla, müəyyən qurbanlar verməklə yaratdığı Türkiyəni inkişaf etdirməkdən ötrü artıq o qurbanları, o səhvləri təkrar etməməli idilər. Bilməli idilər ki, Atatürk nələri ələcsizliqdan edib. Getdikcə Türkiyə oturmuşdu, güclü dövlət oldu, Deməli, çıxmaq lazımdır. Bunlar çıxmadılar. Heç nəyin üzərində olduğu kimi dayanmaq olmaz. Mütləq inkişaf olmalıdır. İdeolojinin özündə inkişaf olmalıdır. Bir ideoloji müəyyən müdəalərlə təsbit olunursa, onda on il, yüz il dayanıb qalmaq olmaz. Mütləq yenilənmə olmalıdır. Düzdür, təməl prinsipləri qorumaqla inkişaf olmalıdır, yenilənmələr olmalıdır.

İndi mən qayıdıram mövzumuz üzərinə. Asif Ata prinsiplərindən çıxan həqiqəti sərgiləmək istəyirəm. Əslində Atanın mövqeyi beləydi. Yəni ümumtürk birliyi deyəndə nəyi nəzərdə tutur? Türk Dünyasının hərbi birliyi yaranmalıdır; Türk Dünyasının iqtisadi birliyi yaranmalıdır; Türk Dünyasının mədəni birliyi yaranmalıdır, – Siyasi ayrılığı olmalıdır. Bu hərbi birlik NATO-nun icra elədiyi, atdığı addımlar kimi olmamalıdır. Qərb demokratizminin təsirlərini dünyaya yaymaq əslində dünyaya ağalılıq eləmək üçündür. Onu gerçəkləşdirmək üçündür. Əlbəttə, türk hərbi birliyi türk vəhdətinin qorunmasına xidmət eləməlidir. Bəşəriyyəti dağıtmağa meyil etməməlidir. Başqa hərbi birliklərin xarakterində olmamalıdır. İqtisadi birlik də odur ki, dövlətlərimizin strukturlarının güclənməsi, oturması üçün o imkanlardan yararlanmaq. Həm də dünyaya öz sözünü demək üçün yararlanmaq. Eyni zamanda dünya ilə müstəqil əməkdaşlıq eləmək üçün yararlanmaq.

Mədəni birlik: Dünyanın bizim içərimizə daşdığı yadlıq, yabançılıq millət olaraq bizi özümüzədən ayırır, millət olaraq bizi simasızlaşdırır, millət olaraq əlaqələrimizi qırır, vahidliyimizi bölür, bütövlüyümüzə xələl gətirir. Bu baxımdan mədəni birlik olmalıdır. Yəni əslində türk xalqının öz mahiyyətini ifadə eləyən bir mədəni struktur ortaya qoyulmalıdır və bunun əsasında da türk əlaqəsi, türk birliyi formalaşmalıdır.

Siyasi ayrılıq, yəni dövlət ayrılığı. Siyasi Turançılıq ideyası ki, həmişə səslənir, onun əleyhinəyik. Azərbaycan özü ayrıca dövlət olmalıdır. Türkiyə özü ayrıca dövlət olmalıdır. O birilər onun kimi. Burada bunun bir mənası, məzmunu da var. Mənası, məzmunu ondan ibarətdir ki, əvvəla, icmalaşmaq olmaz. Həm də özünəməxsusluqlar var. Baxmayaraq ki, hamımız türkük, amma ayrı-ayrı ailələrik. Ayrı-ayrı qövmələrik. Hər bir ailənin özəllikləri, özünəməxsusluqları var. Bu da təbiidir. Süni, qurama dövləti birlik olan yerdə dağıntılar daha realdır. Orda dil tapmamalar, daxili

ayrılıqlar daha realdır. Bu, dünyanın sınaqdan çıxartdığı bir şeydir. Necə ki, bir atanın 5 oğlunun ailələri bir evdə yaşaya bilməzlər və s. bu söhbəti çox da adiləşdirmək istəmirəm. Xarakter fərqləri var, münasibət fərqləri var. Etnik, mədəni fərqlər var və s. və i.a. vahid mövqe onda yaranır. Türk Birliyi türk biryerdəliyi anlamı daşımamalıdır. Vahid mövqeni də qorumaq üçün biz deyirik: İslamdan imtina. Qərbçilikdən imtina. Totalitarizmdən imtina, – bu meyarlardan imtina. Bu meyarlardan imtina eləmədən öz meyarınla yaşamadan vahid bir mövqeyə gəlmək mümkün deyil. Mütləq yeni meyar, ölçü ortaya gəlməlidir. Burada oyun oynamaq, siyasət işlətmək olmaz. Əski meyarların hamısından imtina və İnam Türkçülüynə başlamaq, qəti. Dünyada nə baş versə versin, İnam Türkçülüynə başlamaq gərəkdir. Nə qədər gec olur-olsun. Neçə on illər çəkir-çəksin. Hara gedirsən get. 20-ci yüzildə başlamamışıq və hər kəs tələsib ayrı addımlar atıb. Nəticə nədir? Nəticə yoxdur. Yüz ildən sonra baş versin. Baş verməsə, bu gündən daha betəri olacaq. Ona görə də lap 100 il bundan sonra baş tutan bir işin təməlini bu gün qoymaq lazımdır. Onun addımını bu gün atmaq lazımdır. Dünya nə çağırır-çağırırsın, hara çəkir-çəksin, biz öz ideyalarımızın qəti və davamlı olaraq arxasında dayanırıq. Bu, bizim mövqeyimizdir. Bu, bizim meyarımızdan, ölçümüzdən irəli gələn qəti bir mövqedir. Bizim ən böyük silahımız Sözdür. Ali söz və ideyadır. Biz də onun arxasında dayırıq, arxasında olmalıyıq. Bunun əsasında bizim maarifçilik işimiz daha ciddi mərhələlərə qədəm qoymalıdır. İnanıram ki, iş görəcəkdir.

Atamızın adıyla, çağırışıyla bitirirəm sözümlü:

**Yükümüzdən Böyük Fərəhimiz Yoxdur!
Atamız var olsun!**